

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 8/1 2019 s. 392-404, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

MİZAHİ KAHRAMANIN DOĞUŞU: ÖMER SEYFETTİN'İN 'EFRUZ BEY'İ

Ayşe DEMİR*

Geliş Tarihi: Ocak, 2019

Kabul Tarihi: Mart, 2019

Öz

Ömer Seyfettin; Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazade Sezai ve Halit Ziya ile birlikte Türk hikâyesinin gelenekselden moderne yönelişini temsil eden, kurucu isimleri arasında yer alır. Bu yönelişi temsili, sadece kurgusal niteliklerde değil hikâyelerinin konu yelpazesinde de kendisini göstermektedir. İçerik itibarıyla tarihsel olandan güncel ve evrensel uzanan konular, yazarın hem edebî hem de toplumsal kaygılarını gözler önüne serer. Ömer Seyfettin'in hikâye yazarlığı bu açıdan salt sanata dair kaygılarla şekillenmez. Üyesi olduğu toplum ve çağ, yaşadığı coğrafyanın meseleleri edebî dünyasının içeriğine sızar. Ömer Seyfettin, Türk okurun karşısına sadece olumlu örneklerle çıkmaz. Bu ideal tablonun karşısında, Tosun Bey (Ferman), Muhsin Çelebi (Pembe İncili Kaftan) gibi ideal kahramanlara tezat teşkil eden olumsuz temsiller vardır. Bu karşıtlığın en çarpıcı örneklerinden biri ise Efruz Bey'dir. İsmi yapmış çağrışımından ötürü Bihruz'la (Araba Sevdası) aynı bağlamda değerlendirilebilecek bu kahraman, mizahın da yardımıyla döneme ve zihniyetlere getirilen eleştirinin ana hedefi olur. "Hürriyete Layık Bir Kahraman", "Açık Hava Mektebi", "Tam Bir Görüş", "Bilgi Bucağında", "İnat", "Sivrisinek", "Asilzadeler" gibi hikâyelerin kahramanı Efruz'la birlikte yazar, farklı çevrelerin, insanların, fikirlerin eleştirisini yapma, zaman zaman da bunları yerme imkânı bulur.

Çalışmada bu bağlamda değerlendirilecek olan hikâye ise Efruz Bey'in doğumunu simgeleyen "Hürriyete Layık Bir Kahraman"dır. Asıl adı Ahmet olan kahraman, metinde ismini kendi iradesi ve sözlüklerin yardımıyla Efruz olarak değiştirir. Sembolik bir doğuşu simgeleyen bu seçimle Ömer Seyfettin, Efruz'u kendinden önce, yine mizahi eleştirinin hedefi sayılan diğer kahramanlar zincirine bağlar. Kendinden öncekilerden ayrılan tarafı ise sadece kültürel ve gündelik hayattaki alafranga yaklaşımıyla değil siyasi eleştiri yapmaya da imkân veren çerçevede çizilmesidir. Ömer Seyfettin, sadece kahramanını değil onun bir ayna vazifesiyle yansıttığı diğer çevreleri de eleştirir. Efruz Bey hikâyeleri bu anlamda satirin boyutlarını genişleten, kahramanla sınırlı kalmayan bir mizahı işaret eden kurgulardır. Bu anlamda kendinden sonra gelecek benzerlerine de örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk hikâyesi, Ömer Seyfettin, Efruz Bey, mizah, satir, Hürriyete Layık Bir Kahraman.

* Doç. Dr.; Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aysedemir37@gmail.com.

BIRTH OF COMIC HERO: ÖMER SEYFETTİN'S *EFRUZ BEY*

Abstract

Ömer Seyfettin is one of the founding names of Turkish short story. Like Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazade Sezai, Halit Ziya, he represents the change of Turkish short story from traditional into modern. This representation of change manifests itself not only in fictional characteristics but also in range of subjects. In terms of content subjects that evolve from historical into contemporary, universal unfold literary and social concerns of the writer. His writership does not solely shaped by artistic concerns. The society and era he belongs also penetrates his literary world just like geographic issues. Ömer Seyfettin does not always depict positive examples. Against this ideal scene there are contrast characters. The most conspicuous example for this contrast is Efruz Bey. His name bears resemblance to Bihruz (in *Araba Sevdası*). For that reason he can be evaluated in the same context. He becomes target for criticism of the age and mindset of the era with the help of humour. Author finds an opportunity to criticise and vilify different communities, people, ideas through Efruz, the hero of stories "Hürriyete Layık Bir Kahraman", "Açık Hava Mektebi", "Tam Bir Görüş", "Bilgi Bucağında", "İnat", "Sivrisinek", "Asilzadeler".

In this paper, another story that will be evaluated is "Hürriyete Layık Bir Kahraman". It symbolizes the birth of Efruz Bey. His real name is Ahmet and the hero changes his name into Efruz by his own will and with the help of dictionaries. This choice stands for a symbolic birth. By means of this Ömer Seyfettin adds Efruz Bey to the chain of heroes at the target of humorous criticism. What makes him different from previous ones is his being portrayed in a frame that enable us making political criticism apart from his European attitude in cultural and daily life. Ömer Seyfettin criticizes both Efruz Bey and different parts of the society he reflects. Efruz Bey stories not only expand the dimension of satire but also indicate humour that is not bounded by a single hero. In this respect he stands as an example for the future heroes.

Keywords: Turkish short story, Ömer Seyfettin, Efruz Bey, humour, satire, Hürriyete Layık Bir Kahraman.

Giriş

Ömer Seyfettin, Türk hikâyesini geleneksel yapıdan büyük ölçüde uzaklaştıran, ona yeni bir biçim veren yazarlardandır. Bağlı olduğu milliyetçilik düşüncesi nedeniyle ilk bakışta sadece ideolojik yönü ağır basan eserler kaleme aldığı yargısı verilebilir. Ayrıca hakkındaki yanılıcı, kalıplaşmış yargılardan bir diğeri de onun çocuk hikâyeleri yazdığı, bu nedenle çocuk edebiyatçısı olduğudur. Bu ikincisi, özellikle "kimlik" meselesine odaklandığı öykülerinde, çocuk kahramanları tercih etmesinden kaynaklanır. Ancak öyküler "çocuğa görelilik" prensibiyle değerlendirildiğinde hedefin, düşünülen yaş grubu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ömer Seyfettin'in bu iki grubun dışında gündelik meselelere, kadın-erkek ilişkilerine odaklandığı öyküleri de vardır. Öykücülüğünde açtığı bir diğer alan ise mizahi eserlerdir. Mizah, çoğu öyküsünde başvurduğu bir ifade aracı olmakla birlikte özellikle eleştiriye ya da hicve yöneldiği öykülerinde asıl anlatım yoludur. Yazarın çoğu zaman kara mizaha varan eleştirisinin hedefleri çeşitlidir. Bazen bu; gelenek göreneğe, yanlış anlaşılmalara, insani zaafılara yönelir bazen de

kapsamı genişletilerek ideolojilere ve topluma değin uzanır. “Onun mizahı, içinde yaşadığı toplumun aksayan, hastalıklı, yozlaşmış taraflarını göstermek isteyen, Osmanlı İmparatorluğunun çökmekte oluşunun, savaş yıllarının insanlar üzerinde yarattığı moral tahribatı sergileyen bir dava adamının mizahıdır. En sıradan gibi görünen mizah öykülerinde bile magazini aşan, toplumsal çelişkilere değinen bir bilinç vardır” (Apaydın, 2006, s. 34).

Söz konusu mizahi alanın içerisinde değerlendirebileceğimiz Efruz Bey, bu karakterin ana kahraman olduğu bir seri hikâyeyi içerir. Bu hikâyeler, birbirinden bağımsız olayları, kişileri ve mekânları anlatmaktadır. Ömer Seyfettin, birleştirici unsur Efruz Bey’i, özellikle farklı görüşteki aydın gruplarının içinde gezdirerek hem bilinçsiz bir araç durumundaki ana kahramanın hem de onun etkileşimde bulunduğu kişilerin ve durumların eleştirisini yapar. Eleştirilerin çoğunun odağında ise geniş halk kitlelerine örnek teşkil etmesi beklenen ancak bu sorumluluklarını yerine getirmeyen aydın sınıf yer alır. Yazar, “(...)’ Efruz Bey’de yaşadığı devri ve gelişmeleri kavrayamamış aydın geçinen zevatı ince bir alaya (...)” (Şengül, 2006, s. 227-242) maruz bırakır.

Efruz Bey hikâyelerine bir bütün olarak bakıldığında bunların, satirlerde görülen sahne görünümü veya parçalı yapısı fark edilir. Bu nedenle eserlerin kurgusu, sahnelerden oluştuğu için klasik bir edebî esere göre dağınık bir görünüm sergileyebilir. Satirlerde yazar, eleştiri kapsamını genişletmek için mizahın hedeflerini niceliksel olarak artırma eğilimindedir. Hedeflerin fazlalığı eleştiriye topumsallaştırır. Efruz Bey’in sadece doğuş öyküsüyle kalmayıp birden fazla hikâyede farklı çevrelerde bulunmasının nedeni bu bakımdan yazarın niyetinde aranmalıdır. Her bir hikâyeye, farklı sahnelere, dolayısıyla eleştirilecek daha fazla sosyal ya da siyasi çevreye karşılık gelir. Ömer Seyfettin’in eleştirilerinin konusu ise, zaman zaman yakın geçmişe de uzanabilen güncel ideolojik yaklaşımlardır.

Ancak yazarın yaşadığı çağ eleştirisinin veya güncel olanla ilgili yapılan mizahın muhtemel bir sakıncası vardır. Okur, eserde söz edilen bağlamdan uzaklaştıkça gülüncü de anlamakta zorlanmaktadır. Bağlam, onlar için anlamını kaybetmişse ya da hakkında bilgileri yoksa alt yapıyı, mizahın göndermelerini anlamaları zorlaşır. Bu yüzden okurun da bilinçli bir alıcı olması mizahın tam manasıyla kavranmasında kilit işlev görmektedir. Edebî, özellikle de mizahi eserlerde anlatılan konunun güncelliğini yitirmesi sık karşılaşılan bir durumdur. Buna rağmen söz konusu eserlerin mizahi taraflarını kaybetmedikleri, okurların anlatılanlara, kahramanlara ve onların eylemlerine, yazılışından uzun süre geçmesine rağmen gülebildikleri de ortadadır. Bunun nedeni mizahın, gülünç etkisini sadece konusundan almayıdır. Konu ve mizahın hedefi önemli olmakla birlikte gülme etkisini ortaya çıkaran hususlar büyük ölçüde

teknik uygulamalara bağlıdır. Tekniği aydınlatmak, mizahın esaslarını belirlemek açısından atılacak en önemli adımdır.

Mizah Kahramanının Yeniden Doğuş Öyküsü: “Hürriyete Layık Bir Kahraman”

“Hürriyete Layık Bir Kahraman” hikâyesi Efruz Bey’in kahramanı olduğu serinin ilk halkasıdır. Dolayısıyla kahramanın niteliklerine dair daha geniş ve temel bilgi içerir. Diğer hikâyeler onun karakterine burada yer almayan, farklı çizgiler ekler ancak Efruz’dan çevreye doğru genişleyen mizaha, eleştiriye de imkân tanır ve odak Efruz’dan giderek uzaklaşır.

Kahramanın asıl adı Ahmet’tir. Ancak Ahmet Bey, büyük bir adam, bir halk kahramanı olma arzusu duymakta, bu nedenle sahip olduğu ismi sıradan bulmaktadır. Kendisine yeni bir ad seçmek için elindeki sözlükleri karıştırır, çeşitli harf kombinasyonlarıyla alternatifler oluşturur. Nihayet Efruz isminde karar kılar. Bu noktada isim seçiminin tematik ve kurgusal pek çok işlevinin olduğu söylenebilir. Öncelikle söz konusu seçim sahnesi mizahidir. Bu sahne, okuruna komik bir kahramanla karşı karşıya olduğunu en başta gösterir. Diğer taraftan yaptığı çağrışımla *Araba Sevdası* romanının kahramanı Bihruz’u hatırlatır. Böylelikle Efruz hem bir gelenek çizgisine dâhil olur hem de benzerleri gibi eleştiriye uğrayacağını sezdirir. Ancak daha önemlisi Efruz, bu hamleyle sıradan gördüğü önceki kimliğini ve hayatını yok sayar, kaderini kendi çizeceğini ima eder. Efruz, gerçekçi bir anlatıda önem taşıması muhtemel bu ‘sembolik doğuş’taki kaderi değiştirmek vurgusunu gerçekleştirmez. Bunun yerine sahne, mizahın kahramanının doğduğuna işaret etmekle kalır. Hikâyenin başında Ö. S. imzasıyla yer alan epigraf da kahramanın konumunu ifade etmektedir. Bu kısım ‘Sevgili Efruz!’ hitabıyla başlar ve şu şekilde devam eder: “Hayatından şu birkaç levhayı yazarken ihtimal biraz mübalağacı göründüm. Ne yapayım? Bu benim mizacım... Bunun için kızma. Beni affet! Hem emin ol ki maksadım ne seni tahkir, ne de maskara etmek... Hakikati görüldüğü gibi, edebiyat yapmadan yazmak istedim” (Ömer Seyfettin, 2007, s. 28).

Bu satırlar, kahramanın sembolik doğuşuyla bütünleştirilebilir. Yazar, bir taraftan hikâyeyi ve kahramanı kurgusal düzleme nasıl çıkardığını, yazma niyetini belirtirken diğer taraftan da gerçek niyetini ironinin arkasına gizler. Tahkir ve maskara etmeyeceğini söylerken neredeyse hikâyelerin tümü bu amaca yönelir. Nitekim Efruz Bey, “okurun okuma sürecindeki tutumuna bağlı olarak ‘karikatür’ vasfıyla görülebilir” (Boynukara, 2006, s. 78).

Ömer Seyfettin, bu seri hikâyelerdeki mizahı, ‘mübalağa’ etmek olarak da yorumlar. Bu mübalağa, komedinin fark edilmesini sağlamak için başvuru olan yollarından biridir. Yazar, Efruz’un yadırganacak niteliklerini belirginleştirerek onu, mizahi kurguya uygun hale getirir. Bu seri hikâyelerde olaylardan çok bu kahramana, onun cehaletinden doğan komediye gülünür. Söz

konusu mübalağa da buradan doğmaktadır. Mizah, araştırmacılar tarafından asıl niyeti örten bir üst yüzey yapı olarak görülmüştür. Arka planda ya da altta yatan niyet ise çoğunlukla bireysel ve toplumsal eleştiridir. Bu yüzden güldürünün ardında, derin yapıda mizahla ortaya konan hicvi de değerlendirmek gerekir. Yazar hicvi, Efruz Bey'den yola çıkarak yaparken tam da bu nedenle ironiden yararlanır. Kullanmayı tercih ettiği ironi, mizahın ötesinde asıl dikkat edilmesi lüzumlu noktaları göstermeye imkân sağlar. Yazarın mizahla sadece güldürmeyi amaçlamadığı bunun dışında gayeler güttüğünü sezdirenen bir diğer nokta yine bu giriş kısmındaki bir ifadeyle anlaşılır: “Herkes seni- bizzat kendi kadar tanır, Efruzcuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen ‘hepimiz’ değilsen bile ‘hepimizden bir parçasın...’ ” (Ömer Seyfettin, 2007, s. 28).

Erol Köroğlu, Ömer Seyfettin hikâyelerindeki mizahın, ideal dünya tasavvuruna yönelik amaçlarla kurgulandığını ve “Ömer Seyfettin’in hemen bütün öykülerinde görülen şaşırtıcı, yadırgatıcı ve düşündürücü sürpriz ve mizah unsurları[nın], gündelik hayatın, çıplak gerçekleriyle ama aynı zamanda bir ideale yönelik bir yaratıcılıkla işlenmesine imkân tanı[dığını]” (Köroğlu, 2006, s. 154) ifade eder. Bu bağlamda, Ömer Seyfettin’in Efruz Bey merkezinde yazdığı hikâyelerde toplumsal hiciv esastır. Bu hicvin yönü kahramanın bulunduğu çevrelere göre değişir. Kahramanın, Ahmet olan adını Efruz’la değiştirmesi, topluma özellikle de aydınlara yönelik hicvin başladığı noktadır. İsim değişikliği bu açıdan bireyden tipe dönüşümünün en somut belirtisi olarak da yorumlanabilir. Efruz adının, Recaizade Mahmut Ekrem’in Araba Sevdası romanının ana kahramanı Bihruz Bey’le olan benzerliği açıktır. Recaizade M. Ekrem de o romanda Bihruz Bey’i yanlış batılılaşmanın yergisini yapmak amacıyla mizahi bir tutumla ele alır ve onun şahsında benzer dönem aydınlarını hicveder. İki kahraman arasındaki benzeşme adlarıyla sınırlı kalmaz. Ömer Seyfettin’in de Efruz Bey gibi bir kahramanı kurgulamasındaki temel amaç ona benzer aydınları, onların düşünüş biçimlerini yermektir. Yazar, kahraman merkezli mizahını ve hicvini kurarken onu kayıtsızlık ya da bir nevi cehaletle kuşatır. ‘Kurban’ rolündeki Efruz Bey’in kendi gülünçlüğüne fark edemeyişi gülüncü arttıran etkilerden bir diğeridir, “[i]nsan gülünç olduğundan bihaber yaşadığı nispette gülünç olur” (Tek, 2018, s. 44). Bunu da kahramanın çeşitli sahneler içerisinde gülünç duruma düşürerek yapar. Her iki kahraman da pek çok bakımdan gülünçleştirilir, farkında olmayarak yazar ve okur arasında gelişen bağın yani ironinin kurbanı olurlar.

Daha gelişkin mizah biçimleri, daha karışık, bazen de birbiriyle çelişen duygular uyandırır; ama karışım ne olursa olsun, bulunması kaçınılmaz olan bir öge vardır: bu da ne denli hafif olursa olsun, bir saldırganlık ya da korku itkisidir. Bu öge, kötü niyetin ve alçaltmanın saklanması, alçakgönüllülüğün ardında saklı kötü

yüreklilikte ya da şaka kurbanına hiç acımamak biçiminde ortaya çıkabilir – Bergson’un deyişiyle, ‘yüreğin bir an uyuşturulması’ (Koetsler, 1997, s. 38-39).

Efruz Bey’in yerildiği temel noktaların başında onun cehaleti, hiçbir konu hakkında tam bir vukuf sahibi olmayışı gelir. Asıl sorunu hiçbir şey okumayı, bildiği her şeyin kulaktan dolma bilgilere dayanmasıdır. Hürriyet kahramanı olma isteği de tamamen cehaletinden, yanlış anlamadan kaynaklanır. Resmî salnamede ‘Kanun-ı Esasi’ ibaresini gören Efruz Bey, bunun her sene tekrarlanan bir gelenek olduğundan tümüyle habersizdir. Zaten mevcut olan Kanun-ı Esasi’nin yeni ilan edildiğini düşünerek heyecanlanır ve neredeyse tüm İstanbul halkını içine alan bir yanlış anlama dalgasını başlatır. Hedefi ise II. Abdülhamit’i devirmek ve nihayet hürriyet kahramanı olmaktır:

Konuştuklarını işitiyor, ama pek iyi –yani hiç – anlamıyordu. ‘Hürriyet’in Fransızcasını hatırlamaya çalıştı. Bu kelimeyi çok işitmişti. Ama zekâsının tuhaf bir hususiyeti vardı. Çok işittiği şeyi pek çabuk unuttu. ‘Leblebi’ gibi bir isimdi....

-Leblebi, leblebici, lâbada... Hayır!

Elleri cebinde hürriyetin Fransızcasını böyle derin derin ararken ‘Kahramanlık gösteriş’ damarlarının birdenbire kabardığını duydu (Ömer Seyfettin, 2007, s. 33).

Galatasaray mezunu olduğu hâlde Fransızca’yı konuşmak bir tarafa hiç anlamayı, buna ilaveten hürriyet âşığı olmasına rağmen bu kelimenin Fransızcasını bilmeyişi bu sahnede komik öğeler olarak görünür. Eleştirinin bir tarafında da kahramanın Türkçe hürriyet yerine ısrarla Fransızcasını söylemeye çalışması vardır. O, böylelikle muhatapları tarafından daha saygın görüneceğini düşünür. Anlatıcının Efruz Bey’in zekâsıyla ilgili ifadeleri ise ironiktir. Efruz Bey’in aklına, Liberte yerine bu kelimeyi kavram olarak asla çağrıştırmayacak ‘Leblebi’nin gelişi de bu mizahı kuvvetlendirir. “Bir fikrin ya da olayın, genelde bir arada düşünilemeyen iki kalıpla birdenbire bağlanması, anlatı ya da anlam akışı gereken duygusal gerilimi taşıyorsa, gülünç bir etki yaratır” (Koestler, 1997, s. 37). Her iki kelimenin kavram alanlarının birbirlerine olan uzaklığı Efruz’un sözde yakalamaya çalıştığı ciddiyeti aniden bozar ve sahneyi gülünçleştirir. Bağlamdaki uyumsuzluk ne kadar fazlaysa sahne de o denli komik olur.

Sözde Övgüler

İronik anlatımda sözde övgülerin, söylediği şeyin tam tersini kastetmenin payı büyüktür. Ömer Seyfettin, Efruz Bey’le alakalı hikâyelerinde kahramanın şahsında yanlış Batılılaşmış ve milliyetçiliğe cephe almış aydınları tenkit ederken bu yöntemlerden sıklıkla yararlanır. Efruz Bey’in mantık dışı hareketleri, gerçeklikle, hayatla uyuşmayan fikirleri, her

türlü aşırılıkları her adımda ironi vasıtasıyla ortaya konulur. Bunun başında da Efruz Bey'in 'gerçek'leri algılayışındaki sorun, daha doğrusu gerçekleri kendi hayal dünyasına uygun biçimde ters yüz edişi gelmektedir. Onun bu tutumu en küçük olaydan en büyük ve karmaşık vakalara değin yayılır. Anlatıcı onun kavrayışıyla ilgili bu bakımdan hiçbir sözde övgü fırsatını kaçırmaz:

“Pek gençti. Pek yakışıklıydı. Pek kibardı. Pek zengindi. Pek âlimdi. Pek edipti. Kimin nesi olduğunu kimse bilmiyordu. Ama herkes onun görünen şekline inanıyor, ihtiramda kusur etmiyordu. Son numara bir moda gazetesinden canlanarak hayata fırlamış canlı bir resim kadar şıktı” (Ömer Seyfettin, 2007, s. 29).

Yazarın burada tekrarlarla, 'pek' ifadesini ardarda kullanmasıyla gerçekleştirdiği, 'sözde övgü'dür. Efruz'u över görünürken onu küçümsediği ortadadır. Anlatıcının 'sözde' övgüsünde abartı esastır. Bunda amaç söylenenin gerçek olmadığına dair okurun zihninde inşa edilen algıya katkı sağlamaktır. Abartı, söylenenlerin gerçek olmadığını belirtmenin kayda değer bir yoludur. Böylelikle anlatıdan beklenen 'gerçeklik izlenimi' özellikle bu kısımlarda bir tarafa bırakılır.

İroniden Satire

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ironik anlatım yerini kısa sürede komiğe ve satire bırakır. İronide asıl amaç yüzeyde sunulan anlama karşılık alt yapıda daha derin ve karşıt bir mesaj vermektir. Mizahın oluşturduğu üst yapının amacı ironinin sağladığı derinliği ilk bakışta gözden uzak tutmaktır. Böylelikle yazarın niyeti de ilk elde göze çarpmaz. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ironinin kullanılmasından çok mizah ve bu yolla yapılan hicivle daha sık karşılaşılır. Bu da, özellikle Efruz Bey'in kahraman olduğu hikâyelerin ironiyle birlikte satir türünün nitelikleri açısından da ele alınabileceğini göstermektedir. Satirde eleştiri ve hiciv ironiye oranla daha belirgindir. Yine satirde “(...) bireye ait olması gereken özelliklerin onaylanmayan, gülünç ve 'kolayca tanınacak' davranışlara indirgenmesi söz konusudur” (Cebeci, 2008, 185). Ömer Seyfettin, Efruz Bey söz konusu olduğunda eleştirisini çoğu zaman ironik tutumun arkasına gizleme gereği duymaz. Merkezdeki komik kahramanın vasıtasıyla devire de yöneltebildiği hicvin zaman zaman etki alanı genişler ve yazarın otoritesi belirginleşir. “Karşımızda gerçeklikten çok, kendine güvenen bir yazar ve onun 'tasviri', daha doğrusu tasvir 'yeteneği' var. Ömer Seyfettin bizden, kendimizi bu 'yeteneğe' teslim etmemizi ister. Seçtiği kelimelerdeki, bunlarla ördüğü bütündeki genel ton, 'otoritedir'. (...) İronik hikâyelerinde de bu 'otorite'nin izlerini açıkça yakalarız” (...) (Belge, 1999, 268). Efruz Bey'in kahraman olarak yer aldığı hikâyeler bu bakımdan anlamlıdır. Onun eylemleri hicvin sahasını sürekli genişletir ve hedefini hikâyelerle birlikte değiştirir. Bu kahramanın ilk hikâyesi olan “Hürriyete Layık Bir

Kahraman”da Efruz’la birlikte kitleler de eleştirinin hedefindedir. Ömer Seyfettin çoğu zaman, söylemek istediğini ironik bir yaklaşımla gizleme eğiliminde değildir. Eleştirisi ve hicvi açıktır.

Açık hicvin yapıldığı kısımlarda Ömer Seyfettin, kahramanına mesafeli hatta acımasız davranma eğilimindedir. Efruz Bey’in her yersiz övünüşüne karşılık, anlatıcı okuru bilgilendirmek için gerçek yüzünü açıklamaya girişir. Yazar hicvi yakalamak için çoğu zaman ironiye başvuramaz. Okurun, ironinin ardındaki ya da bu yolla temin edilen eleştiriye ve mizahı kendi kendine keşfetmesine imkân sunmaz. Ancak yazarın eleştirisi hiçbir zaman Efruz Bey’in şahsiyeti ve bireyselliği ile sınırlı kalmayacaktır. Bu seri hikâyeler, aydınları tenkit etmekle birlikte toplumdaki aksaklıkları da gündeme getirmektedir. Bu iki amaç hikâyelerinde içiçe geçmiş eleştirilerle gerçekleştirilir. Efruz Bey kadar, sorgulamayan, topluluk psikolojisinden sıyrılamayan, cehaletle sürüklenen kalabalıklar da bu eleştiriden payını alır. Efruz Bey’in hadsizliği kadar, sorgulama gereği duymayan halk da tenkidi hak eder:

Herkes de buna inanıyordu.

Herkes inandıkça onun iddiasında artık hiçbir şüphesi kalmıyor, (...) Meclis odasının içi dışı dolmuştu. Herkes bir defacık olsun onu uzaktan görmek istiyordu. Halk niçin olduğunu bilmeden avluda toplanıyor, İstanbul’un otuz senedir hiçbir maskaralıkla bozulmamış sükûnu tehlikede kalıyordu. Ahmet Bey’in sesi kısılmıştı. Meclis odasındakiler:

-Ey kahraman-ı hürriyet! İstibdadı nasıl devirdin? Bize anlat!” diye haykırıştılar (Ömer Seyfettin, 2007, s. 35).

Hikâyelerdeki eleştirilerin temelinde ‘hayata bakış’ ve ‘hayatı kavrayış’ sorunu yatmaktadır. Yazar, temelde tek bir bireyi ele almaz. Ahmet Bey’in Efruz’a dönüşümü, bireyin tipe dönüşümünün sembolik ifadesidir. Yazarın hedefinde, Efruz’un temsil ettiği yanlış bir dünya görüşü ve bilinçsizliği vardır. Bu durum eleştirinin, hicvin keskinliğini sağlarken çoğu yerde ‘absürt’e yani ‘saçma’ olana, anlamsıza yönelir. Efruz’un dünyası, temelsiz, tersine bir dünyadır. Burada her şey onun sürekli değişen ve birbiriyle çelişen heveslerinden doğar. Gerçekdışlıklar, tezatlar bu çerçeve içerisinde olağanlaşır. Okur gözünde ise gerçekle, olağanla çelişen her nokta mizaha, gülmeceye yol açar. Onun dünyasında kavramlar da anlam değiştirir:

Hayır siz asla hürriyete alışamayacaksınız. İtirazı, suali bırakınız. Yoksa şimdi sizi deminki münasebetsiz kapıcı gibi dışarı attırırım. Hem kapıdan değil ha...

İcraattan hoşlanan salondakiler merakla sordular:

-Kapıdan değilse nerden, nerden attıracaksınız?

-Pencereden, evet... pencereden! Altı yedi metrelik bir yükseklikten avluya atılınca itirazın ne demek olduğunu anlar. Hürriyet, serbestlik demektir. Kanun-ı Esasî demektir. Buna ait bir söze itiraz etmek 'istibdat' cinayetinden başka bir şey değildir. İstibdatın cezası bütün hür milletlerde birdir.

-Nedir? Nedir? diye bağıştılar.

-İdam! (Ömer Seyfettin, 2007, s. 37).

Efruz'un birbiriyle çelişen kavram dünyası pek çok sahnede kendisini gösterir. Anlatıcının tutumu bu sahnelerde, ironiden açık alaya doğru bir seyir izler. Yazar "Yaptığı tenkitleri bıyık altından gülümsemeden, ağır hiciv tonuna kadar çeşitli tonlarda örtmesini bilir. Bunlar bazen onları örtmek ve gizlemeğe yarar, bazen de büsbütün teşhire" (Enginün, 1998, s. 47). Yine topluma yönelik açık eleştirilerden bir tanesi 'cumhur' kavramı etrafında şekillenir. Efruz Bey kalemde başlattığı hürriyet hareketini giderek İstanbul halkına doğru yaymak ister. Kahramanın anlattığı gerçek dışı hikâye hızla ağızdan ağıza yayılarak büyür. Büyük bir kalabalık Efruz'un etrafında toplanır ve ne olduğunu anlamadıkları hâlde önü alınmaz bir nümayiş başlatırlar:

Cumhur... bu dinleyen dinleyerek susan yığın asla köse mümeyyiz gibi rakama ehemmiyet vermiyor 'zaman, mekân' umdeleriyle düşünmüyordu; en atasyon vakaları, en esassız bir masalı en büyük bir hakikat gibi dinleyip inanmak istidadını haizdi (Ömer Seyfettin, 2007, s. 38).

Sabahleyin bol bol geçtiği sokak imdi bir buçuk metre kadar yükselmiş... Kırmızı tuğla kaplanmış gibiydi. Kalktı. Düşünmedi. Bir eliyle tek gözlüğünü tutarak bu kırmızı fakat yumuşak tuğlalar üstünde yürümeye başladı. Alkışlayan eller, ayaklarını okşuyordu. Yumuşak tuğlaların altında birtakım canlı yuvarlaklar kımıldıyor, nihaysiz bir uğultu semaya yükseliyordu (Ömer Seyfettin, 2007, s. 42).

Ömer Seyfettin bu sahneyle absürt bir sahaya adım atar. Bu sahne hem Efruz'un simgelediği kitleyi hem de 'cumhur'u aynı anda 'saçma' ve 'akıldışı' bir çerçeveye dâhil ederek hicveder. Komik, absürt sahneyle kurulum, eleştiri ise absürt sahneyi yadırgamayan hatta buna sebep olan halk vasıtasıyla ve 'kitle kültürüne' yönelik yapılır. Eylemlerini sorgulamadan, doğruluğundan şüphe etmeden gerçekleştirmeleri sebebiyle bu iki unsur hicvedilir. Ömer Seyfettin, karikatürü bu sahneyle noktalamaz. Efruz'un, başlar üstünde yürüyerek geldiği evine, yine kalabalık yüzünden, kapıdan girme şansı yoktur. Uzatılan bir ipe tırmanarak pencereden girer.

Tezatlara

Yazarın ironiyi ve mizahı nasıl şekillendirdiğini anlayabilmek için hikâyelerdeki tezatlara da değinmek gerekir. Bunların en belirginleri yalan, hayal ve gerçeklik arasındakilerdir. Efruz Bey'in zihninde gelişenlerle gerçekte olanlar arasındaki farklılık çok belirgindir ve bu fark her adımda komediye sağlar. Okurun gülmesine neden olur. Bu kısımlarda Efruz'un sözlerine karşılık anlatıcınıninkiler vardır:

Kendisi Galatasaray'dan, Mülkiye'den... Bazen de aşiret mektebinden birinci çıktığını, mabeynin emri üzerine diplomasıyla altın maarif madalyasının verildiğini söylerdi. Amirlerinin itikadınca bu 'altın madalyayla diploma' mabeyinde, başkâtip paşa hazretlerinin çekmecesindeydi. Eğer bu diploma Ahmet Bey'in elinde olsaydı hemen Avrupa'ya kaçacak, yedi düvelden hangisini isterse birisinin hizmetine girecek, maazallah... efendimizi rahatsız edecekti! (Ömer Seyfettin, 2007, s. 29).

Efruz Bey durumunu telafi etmek için küçük, sıradan bahanelere ve yalanlara başvuramaz. Söylediği yalanlar, yalan olduğu hemen belli olacak derecede geniş ve gerçek üstüdür. Mizahi tarafı da bundan kaynaklanır. Aynı konu hakkında her seferinde farklı bir yalan söylemesi, hem kahraman olarak inandırıcılığını yitirmesine hem de gülünçleşmesine sebep olur. Anlatıcı bu yalanlar söz konusu olduğunda, ironik bir tutumla, Efruz Bey'in tarafını tutar, onu destekler görünür. Gerçekleri ise çok da güvenilir bulmadığını ima ettiği 'başkalarının ağzından' ifade eder: "Fakat hariciye dairesinin koridorlarında ödleliklerine rağmen yine dedikodu yapmaktan çekinmeyen züppeler Ahmet Bey'in Galatasaray'dan kovulduğunu anlatırlar, her tarafa yayarlar, arkasından alay ederlerdi" (Ömer Seyfettin, 2007, s. 29).

Anlatıcının bu anlatım tutumuyla asıl amacı Efruz'u hicvetmektir. 'Züppeler' diye adlandırarak bu insanlara cephe almasına rağmen aslında 'gerçeklerin' yanındadır. Bu karşıtlıklara yer verilmesinin bir diğer amacı kahramanın güvenilirliğini sarsmaktır. Kahramanın sadece kendi anlatımıyla yetinmeyip onun başkaları tarafından algılanışına yer vermesi bu amaçlardır. Buna bazen de anlatıcı olarak kendi yorumlarını ilave eder:

Ahmet Bey kendini kaybettikçe kaybediyor, kendini bir daha bulamayacak derecelere geliyor, bu ilân ettiği hürriyetin yegâne faili kendini sanıyordu. Hem... bunda asla şüphesi yoktu. İşte bütün hükümetin erkânı rüküa yakın bir vaziyette karşısındaydı. Yirmi dört saat evvel hiç düşünmediği, aklına bile getirmediği hürriyeti şimdi tamamıyla benimsiyor, onun için çalışmış görünüyor, kendine hakiki bir kahraman süsü veriyordu (Ömer Seyfettin, 2007, s. 34).

İronik bir anlatımı hedefleyen anlatıcı, kastettiği şeyin aksini söyler. İroninin zaman zaman güç anlaşılmasının nedeni de budur. Okuyucunun ilk anda yüzyüze geldiği bu ilk kısım bu nedenle yanıltıcıdır. Anlatıcı tam bir ciddiyetle tüm söylediklerinin gerçek ve samimi olduğuna okuru inandırma gayreti güder. Ancak birtakım ipuçlarıyla da okura ‘asıl’ ‘doğru’ ve ‘gerçek’ olanı yani söyleme niyetinde olduklarını da işaret etmekten geri durmaz.

Sonuç

“Hürriyete Layık Bir Kahraman” hikâyesi bir kahramanın doğuş öyküsü olması bakımından anlamlıdır. Yazar, Efruz Bey’le birlikte hem kendisinden önce gelen örneklerle benzer şekilde alafanga bir tip yaratmış hem de bu tipe siyasi hicve imkân sağlayacak bir boyut eklemiştir. Efruz Bey, bu bağlamda parodik bir kahramandır. Ancak onu benzerlerinden ayıran en önemli husus yazarın amacında belirginleşir. Ömer Seyfettin, epigrafta Efruz’u ‘hepimizden bir parça’ olarak tanımlar. Bununla kast edilen toplum, topluma hâkim olan bakış açılarıdır. Bu açıdan hikâyenin, mizahı ve mizahi kahraman Efruz’u araçsallaştırdığı rahatlıkla söylenebilir. Efruz bu yönüyle Dünya ve Türk edebiyatından başka örnekleri de çağırıştırır. Şaban Sağlık, yazarları tarafından eleştirileri için bir araç olarak kurgulanmaları yanında, hayalcilik, maceraya atılma hevesleri ve ortaya çıkmalarına sebep olan sancılı geçiş dönemi gibi pek çok özellikleri bakımından Don Kişot’la Efruz Bey’in benzeştiğini ifade etmektedir (bkz. Sağlık, 2006, s. 177-180). Efruz Bey, sıradan bir yalancı değildir. O kendi yalanlarına samimiyetle inanır. Kendine kurduğu hayali dünyadan hiçbir kuşku duymadan yaşar. Bu yalanların çerçevesi genişledikçe inandırıcılıktan giderek uzaklaşır. Yalanların absürtlüğü komedinin de belirginleşmesini sağlar. Efruz Bey’in iddialarının karşısında güvenilir bir anlatıcı yer alır. Kimi zaman ironi kimi zaman da satirin araçlarının yardımıyla Efruz Bey’in ‘gerçeğini’ dillendirir. Gerçekle Efruz Bey’in gerçekliği arasında vurgulanan tezat ise komiği doğurur.

Kaynaklar

- Apaydın, M. (2006). Ömer Seyfettin’in öykülerinde hiciv ve mizah öğeleri. *Ömer Seyfettin’i Yeniden Okumak, 85. Yılında Ömer Seyfettin’i Anma Toplantısı Bildiriler Kitabı*. (yay. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları. 13-36.
- Belge, M. (1998). *Edebiyat üstüne yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boynukara, H. (2006). Ömer Seyfettin’in hikâyelerinde girişler ve bitişler. *Ömer Seyfettin’i Yeniden Okumak, 85. Yılında Ömer Seyfettin’i Anma Toplantısı Bildiriler Kitabı*. (yay. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Cebeci, O. (2008). *Komik edebi türler*. İstanbul: İthaki.
- Enginün, İ. (1998). Ömer Seyfettin’in hikâyeleri. *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 37-49.

- Koestler, A. (1997). *Mizah yaratma eylemi*. (çev. Sevinç Kabakçıoğlu), İstanbul: İris Yayıncılık.
- Köroğlu, E. (2006). Ulusu sokaktan tahayyül etmek. *Ömer Seyfettin'i Yeniden Okumak*, 85. *Yılında Ömer Seyfettin'i Anma Toplantısı Bildiriler Kitabı*. (yay. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları,
- Ömer Seyfettin. (2007). Hürriyete layık bir kahraman. *Ömer Seyfettin Bütün Eserleri* (haz. Hülya Argunşah) İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2006). Çağlarına meydan okuyan iki parodik kahraman. *Ömer Seyfettin'i Yeniden Okumak*, 85. *Yılında Ömer Seyfettin'i Anma Toplantısı Bildiriler Kitabı*. (yay. haz. Hülya Argunşah-Ayşe Demir) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 157-198.
- Şengül, A. (2006). Ömer Seyfettin'de milli kültür ve ulus bilinci. *Ömer Seyfettin'i Yeniden Okumak*, 85. *Yılında Ömer Seyfettin'i Anma Toplantısı Bildiriler Kitabı*. (yay. Haz. Hülya Argunşah-Ayşe DEMİR) Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 227-242.
- Tek, Z. (2018). Henri Bergson'un gülme kuramı üzerinden Haldun Taner'in "sancho'nun sabah yürüyüşü" adlı hikâyesinin incelenmesi. *TYB Akademi*, 8(24), 31-49.

Extended Abstract

Ömer Seyfettin is one of the founding names of Turkish short story. Like Ahmet Mithat Efendi, Samipaşazade Sezai, Halit Ziya, he represents the change of Turkish short story from traditional into modern. This representation of change manifests itself not only in fictional characteristics but also in range of subjects. In terms of content subjects that evolve from historical into contemporary, universal unfold literary and social concerns of the writer. His writership does not solely shaped by artistic concerns. The society and era he belongs also penetrates his literary world just like geographic issues. The thing that keep him away from social concerns is his attention to current issues. Nevertheless it is hard to say that he completely moves away from being society-oriented in the short stories that contain fragments of daily life.

Another outstanding feature of Ömer Seyfettin is his efforts to create an identity. It can be easily said that in all ages there is a function of literature like shaping human mind, perception and life. This function becomes inevitably evident in fictions during extraordinary events. Ömer Seyfettin sees this function as a part of his profession. While he tries to alleviate the worries of readers through the historical examples, he also gives a shape to new generation with role models that he believes to eliminate all the worries. As a matter of fact child heroes that he uses symbolically causes him mistaken for a children's literature writer. Ömer Seyfettin narrates ideal heroes under the title of "Old Heroes" and "New Heroes". He thinks ideal heroes would set an example for the people of era. These heroes are mentally and physically strong. They are also very sensitive to all aesthetic issues including art. Aforementioned heroes can be seen as an answer in fictional world to negative Turkish and Ottoman perception grows stonger in Europe. Intellectuals including Ömer Seyfettin claim Western discourse of the age serves to imperialist purposes. This Western discourse centralizes thoughts like "Turks pursue expansionist policy based on physical superiority, do not contribute anything cultural or material to the geography they have been living for centuries, their mental competence do not allow them progress so hey should be send back Central Asia, the place they belong to". As Ottoman Empire lose power similar messages find answer both in fictional and non-fictional texts. Before Ömer Seyfettin, Namık Kemal's "Defence of Renan", Ali Suavi's "Turk" can be held up as examples of answers raising from Ottoman front. As we mentioned before Ömer Seyfettin uses fiction against this front-line. Through his ideal heroes he aims for giving answer to assetions and strengthening motivation of general public.

Ömer Seyfettin does not always depict positive examples. Against this ideal scene there are contrast characters. The most conspicuous example for this contrast is Efruz Bey. His name bears resemblance to Bihruz (in *Araba Sevdası*). For that reason he can be evaluated in the same context. He becomes target for criticism of the age and mindset of the era with the help of humour. Author finds an opportunity to criticise and vilify different communities, people, ideas through Efruz, the hero of stories “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, “Açık Hava Mektebi”, “Tam Bir Görüş”, “Bilgi Bucağında”, “İnat”, “Sivrisinek”, “Asilzadeler”. This serial which can be evaluated as novel in history of literature. It also looks like a satire in many ways. As a matter of fact Pertev Naili Boratav interpreted the serial as the satire of intelligentsia and Efruz Bey as Don Quixote. In this respect, Efruz offers flexibility about scenes and serves as a means to display exaggeration feature of humour. This is the main object of the narratives based on satire. Competent examples such as *Dead Souls* in world literature, *The Time Regulation Institute* in Turkish literature indicates fragmental structure of satire based on criticism. This fiction differs from classical novel and displays fragmental structure to expand criticism range. The fiction in question could be perceived as strange by reader because it is far away from interwoven pattern.

Another story that will be evaluated is “Hürriyete Layık Bir Kahraman”. It symbolizes the birth of Efruz Bey. His real name is Ahmet and the hero changes his name into Efruz by his own will and with the help of dictionaries. This choice stands for a symbolic birth. By means of this Ömer Seyfettin adds Efruz Bey to the chain of heroes at the target of humorous criticism. What makes him different from previous ones is his being portrayed in a frame that enable us making political criticism apart from his European attitude in cultural and daily life. Ömer Seyfettin criticizes both Efruz Bey and different parts of the society he reflects. Efruz Bey stories not only expand the dimension of satire but also indicate humour that is not bounded by a single hero. In this respect he stands as an example for the future heroes.